

Betes-Horvati: Tarsadalmi Kommunikáció (1982-1987)

PETŐFI S. JÁNOS

A multimediális szövegekről

12/6

A. 1. ábra...
1. Általános tudományok
B.1 Szöveg-
tudományok
B.2 Szöveg-
tudományok
B.3 Szöveg-
tudományok
C. Makro-
szöveg-
tudományok

3.4.1.1 A szemiotikai textológiai alapvető jellemvonásai

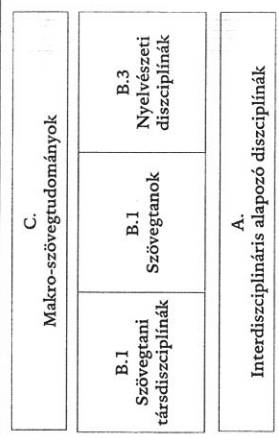
A multimediális szöveg szakkifejezés értelmezéséhez mindenképp a multimediális kommunikáció szakkifejezést kell bevezetni. Ezzel olyan kommunikátumokra utalunk, amelyeknek felépítésében több szemiotikai értelemben vett médium (azaz a verbális, képi, diagrammatikus, zenei stb. médiumok közül legalább kettő) vesz részt - tekintet nélkül arra, hogy ez a multimediális felépítés egy szerzőtől származik-e (és/vagy egyidejűleg jött-e létre), vagy sem.

A multimediális szöveg szakkifejezést ezzel szemben abban az esetben használom, amelyben egy multimediális kommunikátumban a médiumok között a verbális médium dominánsan vagy ekvinánsan van jelen. A dominancia, illetőleg ekvivalencia fogalmát természetesen egy (multimediális kommunikátumok elemzése céljára létrehozott) elmélet keretében definiálni kell. A 'multimediális szöveg' fogalmával kapcsolatban ugyanakkor felmerülhet az a kérdés is, hogy van-e egyáltalán 'uni-' (vagy más terminussal élve: 'mono-') mediális verbális szöveg, hiszen a kizárólag lexikai elemekből felépített szöveget is multimediálisnak tekinthetjük, ha úgy vagy chirográfiai vizuális médium-mal vagy egy 'eksztrikus médium'-mal együtt van jelen. Ez a kérdés analóg módon természetesen más médium elemekből építkező kommunikátumokkal kapcsolatban is felvetődik. (A multimediális szövegek problematikájához részletesebben lásd például a *Multimédia* 1996 és a *Multimédia* 1998 kiadványokat.)

A szemiotikai-textológiai elemzés' szakkifejezéssel a multimediális szövegek olyan elemzésére (interpretációjára) utalok, amelynek végrehajtását a 'szemiotikai textológia' elnevezésű szemiotikai szöveg- és műveletrendszere vezérli.

3.4.1.1.1 A szemiotikai textológia egy sajátos, interaktív multidiszciplináris kontextusban létrehozott szöveg- és műveletrendszere

Ezt a kontextust az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra

Az 1. ábrában található elnevezések a következő diszciplínacsoporthoz utalnak:

A. Interdiszciplináris alapozó diszciplínák
Filozófia, szemiotika, kommunikációelmélet, pszichológia, szociológia/antropológia, a formális metodológiák tudományágai, az empirikus metodológiák tudományágai - mint domináns jellegű alapozó diszciplínák, amelyekhez esetenként egy-egy más diszciplína is járulhat.

B.1 Szöveg-
tudományok
Hagyományos értelemben véve: a poétika, retorika, narratológia, stilisztika, esztétika; a szöveg-
tudományok kutatás egyik további feladata azonban ezek egymáshoz való viszonyának tisztázása,
s ennek eredményeként a szöveg-
tudományok spektrumának újraértelmezése.

B.2 Szöveg-
tudományok
Olyan (szövegekkel mint komplex jelekkel foglalkozó) diszciplínák, amelyek a nyelvésze-
ti/szövegnyelvészeti ismereteknél sajátos szöveg-
tudományi és (szükségképpen) világra vonat-
kozó ismeretekkel is operálnak.

B.3 Nyelvészeti diszciplínák
Egyfelől a nyelvi rendszer és a nyelvi rendszer elemei használata (szűkebb értelemben vett) nyelvészet, amelynek keretében egyrészt vizsgálni kell azt a kérdést, hogy a 'mondatnyel-
vészet'-en túl lehet-e (s ha igen, milyen módon) egy 'mondatnyel-
vészet'-et értelmezni, másrészt tárgyalni kell a vers-
tudományi rendszer szerkezetét is - másfelől a szövegek szövegmondattal
között nyelvészeti eszközökkel kimutatható relációk szövegnyelvészete.

C. Makro-
szöveg-
tudományok
Legáltalánosabb értelemben véve a szöveg-
tudomány (ok)nak és laterális diszciplínáknak (a szöveg-
tudományi társtudományoknak, valamint a nyelvészeti diszciplínáknak) alkalmazási területei.

A diszciplínakörnyezetnek - mint a szöveg-
tudományi kutatás keretének - alapfunkciója
abban jelölhető meg, hogy az az 'alkoordinátarendszer', amelyben a (szöveg-
tudományi) 'valamennyi aspektusára tekintettel lemmi szándékozó szemiotikai szöveg-
tudományok' eredményei létrehozhatók. Ebben a környezetben tisztázhatók ugyanis, hogy

- a) milyen szövegeket képezhetnek el egyáltalán;
 b) milyen szemiotikai szövegeket képes optimálisan kielégíteni az alkalmazási terület igényeit;
 c) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szöveg a vele kooperálni képes szövegani társdiszciplínák felépítésével szemben;
 d) milyen feltételeket támaszt egy szemiotikai szöveg az általa felhasználható nyelvészeti diszciplínák felépítésével szemben;
 e) milyen interdiszciplínás alapozó diszciplínák eredményeit szükséges figyelembe venni egy szemiotika szöveg felépítésében, s milyen módon stb.
 (A szövegani kutatáshoz általában lásd a *Szemiotikai szöveg* című periodika eddig megjelent köteteit – a diszciplínákörnyezethez különösen a 9–11. köteteket – a nyelvészet, szövegnyelvészet és szövegkapcsolatához pedig az *Officina Textologica* füzeteit.)

3.4.1.2 • A szemiotikai textológia mint a szemiotikai szövegeknél a fentiekben vázolt diszciplínákörnyezetben kidolgozott speciális (multimediális szövegani) megvalósulása

- a kommunikátumokat *sajátos 'jelölő-jelöl'* struktúrával rendelkező *komplex jelek* tekintni;
 – a kommunikátumok felépítésében *verbális és nem verbális* (pl. képi-illusztratív, zenei stb.) *jelenszerekhez tartozó elemek* jelenlétét egyaránt megengedi;
 – a kommunikátumokat mind *szintaktikai* (általános értelemben véve *formai*) felépítésük, mind *szemantikai* (intenzionális és extenzionális szempontból egyaránt vizsgált *jelentésmint*) felépítésük, mind *pragmatikai* felépítésük (adott vagy feltételezett kommunikációs szituációbéli használatuk) szempontjából elemezni kívánja.

Mint ilyen diszciplína

- a *lehetséges kommunikációs szituációk*, a *lehetséges médiumok* (uni- és multimediális *jelenszerek*), valamint a *lehetséges uni- és multimediális kommunikátumok tipológiájára* támaszkodik, azonban sem valamely kommunikációs szituációhoz, sem valamely médiumhoz (vagy mediális nyelvhez), sem valamely kommunikátumtípushoz nem kötött;

- a kommunikátumokat *sem egyszer s mindenkorra statikusan adott objektumokként, hanem fizikai manifesztációjuk és e manifesztáció mindenkorai alkotói és/vagy befogadói (interpretátori) interakciójának eredményeként létrejövő relációkként* kezeli;

- *sajátos 'komplex jel'* összetevőket megkülönböztető *kommunikátummodell*lel operál;
 – a kommunikátumok felépítésére vonatkozóan *sajátos organizációformákat* értelmez, amelyek között a *hierarchikus kompozicionális* organizáció (mind szintjeit, mind e szintek egységeit tekintve) *központi helyet foglal el*;

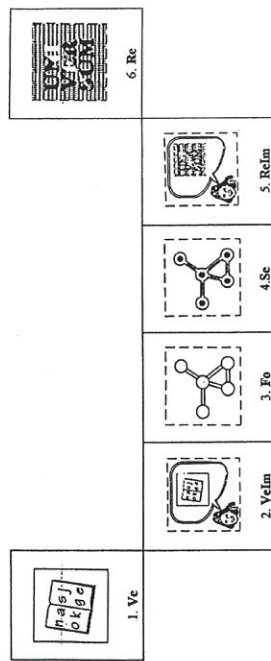
- *különböző interpretációtípusok és kommunikátum-megközelítésmódok* között tesz *különböztetést*; az interpretációtípusok között *központi jelentőséget* tulajdonít az *értelmező interpretációnak* (annak *elsőfokú és másodfokú* típusát megkülönböztetve), a kommunikátum-megközelítésmódok között *jelentős szerepet szán a kreatív megközelítésnek*;

- a kommunikátumok létrehozása és interpretálása folyamán a kommunikátorok

által felhasználható *bázisok* (tudás-, hipotézis-, preferencia- és diszpozíciórendszerek) *létrehozásának különféle lehetőségeivel* számol;

- a *bázisok és az interpretációk* (mint végeredmények) *explicit bemutatása számára különféle reprezentációs nyelvek (rendszerek) alkalmazását* tartja szükségesnek. Nem lehet itt célom a szemiotikai textológia felépítésének bemutatása még nagy vonalakban sem; elengedhetetlenül szükségesnek tartom azonban az említett kommunikátum-modell – mint komplex jel – összetevőinek, valamint a szemiotikai-textológiai interpretáció- és interpretátor-tipológiának a rövid reprezentálását, mint-hogy a kommunikációban azok középponti szerepet játszanak. (A szemiotikai textológia felépítéséhez lásd Petőfi 1996, 1997, valamint Petőfi–Benkes 1998)

3.4.1.3 • Az eddigi szemiotikai textológiai kutatások eredményeinek figyelembevételével a *komplex jelek* következő *kontextuális* (egy adott kommunikációs szituációban ténylegesen jelen lévő, valamint abban létrehozott) *összetevőit* célszerű megkülönböztetni (lásd a 2. ábrát, amelyben az egyes összetevőket ikonok is szemléltetik):

2. ábra

A 2. ábra szimbólumainak magyarázata:

Vc:

A komplex jel fizikai teste [= *vehikulum*].

Velm:

A vehikulumhoz rendelhető – azaz analógnak tekinthető – mentális kép [= *vehikulum-imágo*].

[vizuálisan percipiált verbális vehikulum esetében az annak (globális) analóg mentális képéhez (belső „hangos” olvasás útján) rendelt akusztikus/auditív vehikulum (globális) analóg mentális képe is]

A vehikulum-imágo szerepe azért jelentős, mert amellett, hogy sok esetben csupán ez áll rendelkezésünkre (lásd például az „éjszobában” elhangzó – kizárólag lexikai elemekből építkező – szövegeket), minden esetben ez alkotja az interpretáció közvetlen tárgyát!

3.4.2 Megjegyzések az Énekek éneke verbális változatainak értelmező interpretálásához

Példaként azért választottam az Énekek éneke bibliai szöveget, mert annak komplexitása ideális módon teszi lehetővé a multimediális szövegek néhány releváns aspektusának – elsősorban a humán kommunikáció valamennyi változatában központi szerepet játszó értelmező interpretáció problematikájának – sokoldalú tárgyalását. Az Énekek éneke héber nyelven íródott; a héber szöveg címfejlirata (lásd itt a magyar nyelvű bibliai szöveg első versét: Az énekek éneke Salamontól) Salamont királynak (Kr. e. 970–930) tulajdonítja a szerzőséget, ez a szerzőség azonban nem igazolható; különféle elemekre alapozott feltevések szerint kb. a Kr. e. 53. század táján keletkezett. (A szöveg héber elnevezése Šir hašširim, a magyar elnevezés – énekek éneke – ennek tükröfordítása.)

3.4.2.1 Megjegyzések a vehikulummal kapcsolatban. • Alapul véve a komplex jeleknek a szemiotikai textológia keretében értelmezett jelösszetevőit, lássuk először az Énekek éneke héber, latin és magyar nyelvű szövege első verseinek néhány vehikulumát!

3.4.2.1.1 • Mint tudjuk, a héber nyelv írásrendszere jobbról balra haladó írás, amely kezdetben (csaknem) kizárólag a mássalhangzókat jelölte. A Ve/H1y-la vehikulum csak mássalhangzókat jelölő héber szöveg első négy versét mutatja, a Ve/H1y-lb vehikulum pedig a csak mássalhangzókat jelölő héber szöveg e verseinek latin betűkkel áttört változatát (ezt természetesen balról jobbra haladóvá). A Ve/H1y-la vehikulum Salvaneschi 1982-ből, a Ve/H1y-lb vehikulum pedig a Biblia 5.0 CD-ROM-ból való. (A szimbólumok y összetevője a szóban forgó vehikulum vizuális jellegére utal.)

Ve/H1y-la:
1. שיר השירים אשר לשלמה:
1.1: שיר השירים אשר לשלמה.
1.2: ישעיה ממשיות פיהו כז טובים דודי מדין:
1.3: לרץ שמניך עבוימ סמנ טרף סמך יל כן ילמט אהבך.
1.4: מסכני אהיר ברדה תבאינא תמל חודיו נגילה
נפסחא בר נכורה דודי מדין משרים אנהו:

Ve/H1y-lb:
1.1: sjr hšjrym asr lšlmh.
1.2: jšqny mmsjqt pnh kj evbjm dđjk mjn.
1.3: lřx smnjk evbjm smn trřf smk yl kn ylmvt aħbv.
1.4: msknj asřjk nřvch ĥbjanj ĥmlk xđřjv ngilh vmsmh bk nřšřth dđjk mjn mřsjrm aħbv.

3.4.2.1.2 • A következő vehikulumpár Ve/H2y-la jelzésű tagja a héber szöveg mássalhangzókat is jelölő – úgynevezett 'pontozott' – változatának első 4 versét tartalmazza (ugyancsak a Biblia 5.0 CD-ROM-ból), amely megtartja az eredeti szöveg sortagolását; a Ve/H2y-lb jelzésű pedig ennek a szövegnek Klaus Reichert által létrehozott, latin betűkkel áttört (bizonyos szempontból egyszerűsített s a Ve/H2y-la sortagolását nem mindenütt követő) 'pszeudo-akusztikus' változatát mutatja – ez a változat annyiban pszeudo-akusztikus, hogy a héber szöveg 'olvasás' -ához csupán a minimálisan szükséges segítséget nyújtja.

Ve/H2y-la:

1:1 שיר השירים אשר לשלמה:
1:2 ישעיה ממשיות פיהו כז טובים דודי מדין:
1:3 לרתי שסךד טובים שסן
הרף שסךד עיל-כן עולמה
אנהו:
1:4 כשני אנהרד ונהרד תבאי
תקוד תרדו נגלה ותקעה
בר תקרה דודי מדין
קשר אנהו: ס

Ve/H2y-lb:

shir hashirim 'asher lish'šlomoh:
jishaqeni minshiqot pihu
ki-tovim dodejcha mijjajin:
l'raħ šl'manejcha tovim
shemen turaq šl'mecha
'al-ken 'alamot ahevucha:
moscheni 'aharejcha narutav
hevi'ani hammelech chadarav
nagilah v'nism'chah bach
nazkirah dodejcha mijjajin
mesharim 'ahavucha:

Megjegyzés: A 'pontozott' bibliai héber szövegek az úgynevezett Maszoréta Bibliának (a Kr. u. 10. században végleges formájában kialakult) írásrendszerét követik. Mint-hogy a csak mássalhangzókat jelölő írás bizonyos helyeken különféle olvasatokat tesz lehetővé, ez az írásrendszer azért jött létre, hogy a bibliai szövegek kanonikus olvasatát rögzítse. A héber „maszóra” szó 'hagyományőrző'-t jelent. Az írásrendszert azért nevezik 'pontozott'-nak, mert a magánhangzókat (és más, a helyes kiejtéshez szükséges fonetikai jeleket) az eredeti mássalhangzós szöveg sorai fölött vagy alatt elhelyezett pontokkal jelöli, az eredeti szövegen ugyanis – a vallás tételei értelmében – nem volt szabad változtatni.

A latin betűs átirás alapjául szolgáló 'transzkripció's rendszer kérdéseivel itt nem kívánok foglalkozni, annak tárgyalása bármely bibliai héber nyelvtankönyvben megtalálható.
A nem pontozott és a pontozott héber szöveg itt bemutatott transzkripciójának összehasonlítása azonban önmagában is tanulságos.

3.4.2.1.3 • A következő – az eddigieknél hosszabb szövegrész mutató – vehikulumpár Ve/Ly jelzésű tagja a Nova Vulgataból, Ve/MLy jelzésű tagja pedig a Biblia. Öszvetségi és Újszövetségi Szentírás című kötetből származik. Ennek a két fordításnak a párhuzamba állítása annyiban motiválható, hogy mindkettő a megelőző, korábbi fordítások revíziójaként jött létre: a Nova Vulgata a Vulgata revíziójaként, a magyar nyelvű Biblia itt felhasználta kiadása pedig az azt megelőző hivatalos magyar fordításnak a szent könyvek eredeti nyelvű szövegét figyelembe vevő revíziójaként.

A vehikulum-imagóban célszerű megkülönböztetni a következő összetevőket:

- az analóg mentális kép fizikai-szemiotikai arculatát (*figura*);
- az analóg mentális kép nyelvi-szemiotikai arculatát (*notáció*), amely a különböző médiumokhoz (médiumkonfigurációkhoz) tartozó vehikulumokban más-más módon „van jelen”.

Fo:

A vehikulumhoz (a vehikulum-imagó összetevőinek – a figurának és a notációnak közvetítésével) rendelhető kontextuális formai felépítés (= *kontextuális formáció*).

A formáció meghatározásában a figura és a notáció formációja általában különböző súlyval/jelentőséggel vesz részt.

Se:

A vehikulumhoz (a hozzárendelt vehikulum-imagó, illetőleg az ahhoz rendelt formáció összetevőinek a közvetítésével) rendelhető kontextuális szemantikai felépítés (*kontextuális sensus*).

Ami a *figurá(é)höz* rendelhető kontextuális sensust illeti,

- a verbális vizuális figurához rendelhető kontextuális sensus csak ritka esetben játszik *döntő* szerepet (szerepe elsősorban a képvessék és a reklámszövegek esetében nyilvánvaló);

- az akusztrikus figurához rendelhető kontextuális sensus ezzel szemben minden esetben meghatározó a notációhoz rendelhető kontextuális sensusra vonatkozóan;

A *notációhoz* rendelhető kontextuális sensusnak célszerű megkülönböztetni egy fogalmi és teljes egészében verbalizálható összetevőjét (*dictum* [= D]), egy fogalmi, de teljes egészében nem verbalizálható összetevőjét (*appreceptum* [= A]), valamint egy nem fogalmi és fogalmilag teljes egészében kifejezésre nem juttatható összetevőjét (*evocatum* [= E]).

A kontextuális sensushoz sorolható továbbá (mintegy szuperstrukturális összetevőként) egy (a relátum-imagó szubvilág-strukturájára utaló) ún. szubvilág-érzékeny sensus-összetevő is.

ReIm:

A formációra és sensusra vonatkozóan adott módon interpretált vehikulumhoz (illetőleg vehikulum-imagóhoz) rendelhető világfragmentum mentális képe [= *relátum-imagó*].

Re:

Az adott módon interpretált vehikulumhoz – illetőleg vehikulum-imagóhoz – rendelhető (a relátum-imagóval egybehangzó) világfragmentum [= *relátum*].

A *komplex-jelék*

- *significatum* komponensének a {(Ve), Velm, Fo} kettőst (vagy hármast),

- *significatum* komponensének az (Se, ReIm, (Re)) kettőst (vagy hármast) tekinthetjük.

A Velm és Fo ugyanúgy egyetlen (Janus-arctú) entitás egymást kölcsönösen meghatározó két oldala, mint az Se és ReIm.

Ezeknek a jelösszetevőknek a megalkotásához különféle (rendszerbe foglalt és rendszerbe nem foglalható) ismeretekkel és feltevésekkel rendelkezünk.

3.4.1.4 • Az interpretáció típusait illetően – az 'interpretáció' szakszót a szövegekben, illetőleg a szövegekkel végrehajtható valamennyi szövegmet műveletre alkalmazva – a szemiotikai textológia a következő tetszőleges komplexitású multimediális szövegre alkalmazható 'interpretáció (típus) párok'-at különbözteti meg:

a) *természetes vs. elméleti*: úgynevezett természetes befogadói situációban létrehozott intuitív, azaz nem egy interpretációimélet által előírt utasításokat követő interpretáció vs egy interpretációimélet utasításait követő;

b) *értelmező (más szóval: explicitív) vs. értékelő (más szóval: evaluatív)*: egy vehikulumhoz valamennyi komplex jel-összetevőt (vagy azok közül csak valamelyeket)

hozzárendelő interpretáció vs. a hozzárendelt összetevőket valamilyen (stilisztikai, poétikai, szociális, morális, ideológiai, vallási stb.) normarendszerre vonatkozóan minősítő;

az *értelmező* interpretáció típusán belül megkülönböztetendő továbbá az *elsőfokú* vs. *másfokú* interpretáció: egy adott vehikulumhoz közvetlen (betű szerinti értelemben vett) komplex jel-összetevőket hozzárendelő interpretáció vs. közvetett (szimbolikus értelemben vett) komplex jel-összetevőket hozzárendelő;

c) *leíró* (más szóval *deskriptív*) vs. *értelmező* (más szóval: *argumentatív*): az értelmezést, értékelést csupán bemutatott interpretáció vs. a bemutatott értelmezést, értékelést megokoló;

d) *strukturális* vs. *procedurális*: csupán az interpretációs folyamat eredményét bemutató interpretáció vs. magát az interpretációs folyamatot (is) bemutató.

Az elméleti interpretáció típusai között egyértelmű sorrendi relációk állnak fenn (például az értékelő interpretáció nem hajtható végre az értelmező előzetes végrehajtása nélkül). Ezekkel a sorrendi relációkkal itt nem kívánok foglalkozni; annak kiemelését azonban szükségesnek tartom, hogy az elméleti interpretációk között kitüntetett helyet foglal el az *elsőfokú leíró strukturális értelmező* interpretáció.

Bármely interpretációtípushoz tartozó interpretáció továbbá abból a szempontból is szemlélhető, hogy milyen típusba sorolható interpretátor hajtja azt végre.

A különböző *interpretátor* típusok, illetőleg az azokba sorolható interpretátorok azokkal az úgynevezett interpretációbázisokkal (tudás/meggyőződés-, feltevelés-, elvárás- stb. rendszerekkel) jellemezhetők, amelyeket az interpretációfolyamatokban felhasználnak. Ezeknek a bázisoknak a megválasztására, illetőleg létrehozására vonatkozóan a következő lehetőségek állnak fenn:

a) az interpretátor megpróbálja az *interpretálandó* szövegre vonatkozóan (filológiai és/vagy más szaktudományos szempontból) adekvátumak tartható bázist a *szakirodalom* alapján megrealizálni vagy létrehozni/rekonstruálni;

b) az interpretátor megpróbálja az egy adott befogadóra vagy befogadócsoporthoz jellemzőnek tartható bázist a szakirodalom (vagy más források) alapján megrealizálni vagy rekonstruálni/létrehozni;

b2) az interpretátor megpróbálja az egy adott befogadóra vagy befogadócsoporthoz jellemzőnek tartható bázist empirikus úton létrehozni (különléte interpretációtípus-hoz tartozó interpretációk végrehajtását előkészítő kreatív szövegmegekkelítés többek között ennek az empirikus bázislétrehozásnak a céljára is szolgál);

c) az interpretátor azt a bázist választja interpretációja végrehajtásához, amellyel az adott interpretációs situációban mint *sajátjával* rendelkezik.

Bar a fentiekben egy szövegten – a szemiotikai textológia – aspektusaival és kategóriáival foglalkoztam, ezek az aspektusok és kategóriák olyan viszonyok és tényezők elméleti megfelelői, amelyek elsőrendű relevanciával rendelkeznek bármifajta természetesen multimediális kommunikáció folyamatában is.

Ve/Ly:

1. Canticum canticorum Salomonis

- ² Osculetur me osculo oris sui!
³ Nam meliores sunt amore tui vino:
 in fragrantiam unguentorum tuorum
 optimorum.
 Oleum effusum nomen tuum;
 ideo adulescentulae dilexerunt te.
⁴ Trahe me post te. Curramus!
 Introducat me rex in cellaria sua;
 exsultemus et laetemur in te
 Memores amorum tuorum super vinum;
 Recte diligunt te.

⁵ Nigra sum sed formosa,

filiae Ierusalem,
 sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salmæ.
⁶ Nolite me considerare quod fusca sim,
 quia decoloravit me sol...

Filii matris meae irati sunt mihi;
 posuerunt me custodem in vineis,
 vineam meam non custodivi.

⁷ Indica mihi tu, quem diligis anima

mea, ubi pascas,
 Ubi cubes in meridie,
 Ne vagari incipiam
 post greges sodalium tuorum.

⁸ Si ignoras, o pulcherrima inter mulieres,

Egredere et abi post vestigia gregum
 et pasce haedos tuos
 iuxta tabernacula pastorumum.

⁹ Equae in curribus pharaonis

Asimilavi te, amica mea.
¹⁰ Pulchrae sunt genae tuae inter inhaures
 Collum tuum inter momilia.
¹¹ Inhaures aureas faciemus tibi
 vermiculatas argenteo.

Ve/M1y:

CÍM ÉS BEVEZETŐ

1. Az énekek éneke Salamontól:

- A menyasszony**
² Csókoljon meg a szája csókjával!
 Igen, szerelmed édebb a bornál.
³ Keneteidnek illata kellemes,
 mint a kiöntött olaj, olyan a neved,
 Azért szeretnek a lányok.
⁴ Vigyél magaddal! Stessünk, el innét!
 Lakoszályába vezet a király!
 Te leszel az örömünk és a boldogságunk!
 Szerelmedet többre tartjuk a bornál!
 Mert méltán megillet a szeretet.

AZ ELSŐ ÉNEK

A menyasszony

⁵ Barna a bőröm, de azért szép vagyok
 Jeruzsálem lányai,
 mint Kedar sátrai, Zalma takarói.

⁶ Ne nézzetek le, amiért barna vagyok,
 hiszen a nap barnított le!
 Anyámnak fiat nehezretek rám,
 elküldtek hát szőlőt őrízni,

s a magam szőlőjére nem vigázhattam.
⁷ Te, akit szeret a lelkem, mondd, hol
 legeltesz,
 s a déli órában (nyájjal) hol delelsz?
 Miért is kellene tovább kóborolnom,
 társaidnak nyáját kerülgetnem?

A kar

⁸ Ha magad nem tudod, asszonyoknak
 gyöngye,
 akkor csak haladj a juhok nyomán,
 legeltesd a magad gidáit
 a pásztoremberek tanyahelye körül!

A vőlegény

⁹ Féracó hintaja elé való paripához
 tartalak, mátkám, hasonlónak.
¹⁰ Szép az arcd a függőid között
 s a korállal ékesített nyakad!
¹¹ Aranyból csináltatunk neked láncocskát,
 s rá ezüstből gyöngyöket.

- ¹² Dum esset rex in accubitu suo,
 nardus mea dedit odorem suum.
¹³ Fasciculus myrrhae dilectus meus mihi
 qui inter ubera mea commoratur.
¹⁴ Botrus cyprī dilectus meus mihi
 in vineis Engaddi.

¹⁵ Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce
 tu pulchra es:
 Oculi tui columbarum.

¹⁶ Ecce tu pulcher es, dilecte mi, et decorus.
 Lectulus noster floridus
 tigna domorum nostrorum cedrina,
 laquearia nostra cupressina.

^{2.} 'Ego flos campi
 et lilium convallium.

A menyasszony

- ¹² Amíg asztalánál mulat a király,
 nárduszom jó illatot áraszt magából.
¹³ Kedvesem, mint egy csomó mirha,
 a keblemen pihen majd.
¹⁴ Szerelmem olyan nekem, mint a ciprusfűrt,
 amely az Engedi szőlőhegyén terem.

A vőlegény

¹⁵ De szép vagy kedvesem, de szép vagy!
 Akár a galambok, olyanok a szemeid!

A menyasszony

- ¹⁶ Szép vagy, szerelmem, elbájolón szép!
 Nyoszolyánk üde zöld,
¹⁷ házunk gerendái cédrusfából vannak,
 falainkat meg ciprusfa borítja

^{2.} 'Olyan vagyok, mint a szátroni nárcisz,
 én vagyok a völgyek liloma.

Megjegyzés: A latin nyelvű vehikulum nem tartalmaz 'makrotrogolás'-t, a magyar nyelvű ezzel szemben – több más nyelvű kiadáshoz hasonlóan – 'dramatis personae'-kat jelölő tagolóelemekkel látja el az eredeti szöveget. Ez a vehikulum ezért – az eredeti nyelvű kritikai kiadások és fordításai létrehozásához szükséges 'pre-interpretációkon' túlmenően is – interpretáció eredménye. (Azt is szükséges azonban megjegyezni, hogy az *Énekek énekének* több egymástól különböző makrotrogolása ismeretes; a 'második fejezet' első verse itt azért illeszkedik az első fejezet utolsó verséhez, mert az zárja 'a menyasszony'-nak tulajdonított adott szövegrészt.)

3.4.2.1.4 • Míg az eddigiekben bemutatott vehikulumok *világos* használatra készített *hivatalos szövegek* vehikulumai voltak, a következők – az *Énekek éneke* 1990 kötetből vett – vehikulumpár inkább *irodalmi* jellegű. A *Ve/H3y* (a *Ve/H2y* tipográfájától itt-ott eltérő tipográfával szedett) pontosított héber nyelvű szöveg, a *Ve/M2x* a szöveg Somlyó Györgytől származó költői magyar fordítása. Míg az előző vehikulumok az *Énekek éneke* teljes első fejezetét reprezentálták, ez a vehikulumpár annak csupán első öt versét.

A szöben forgó (illusztrált) kötet mint kötet is teljes egészében balról jobbra haladó módon szerkesztett: a kötet egészét azáltal, hogy (a mi konvencionálnak megfűzől terminológiát használva) a *végén* kezdődik, az egyes oldalpárok azáltal, hogy (ahol van illusztráció) a jobb oldalon van a szöveg, a bal oldalon a hozzá tartozó illusztráció; a szövegoldalakat azáltal, hogy jobb oldali felükben van a héber szöveg (a lap felső vonalához zártan szedve), bal oldali felükben a magyar fordítás (a lap alsó vonalához zártan szedve). Ennek a szerkesztésnek megfelelően áll az alábbiakban jobb oldalon a héber szöveg, bal oldalon annak magyar fordítása.

Ve/M25:

Ve/H35:

Ez az Énekek Éneke
Salmoné

Itasson meg engem
szőlé csökjával: itasson
jobb a bornál

mert a te szeretned

Kenő olajjal

s mint csurgatót kénit

a te neved

Szűzünk is mind

ezért szeretnek

Ragadj magaddal

s mi futunk teveled

belső szobába

hogy benned örüljünk

és ne féltjük

gyönyörbe merüljünk

hogy a szerelmed jobb a bornál

jó uton jár
aki téged szeret

אֶת־הַיְהוָה אֲשֶׁר
לִשְׁלֹמֹה יִשְׁעוּ

כִּשְׁעֵי־חַיִּים כִּי - טוֹבִים

דָּרוֹךְ עֵינַי

לְרֵיךְ שְׂמֵנוֹ טוֹבִים יִשְׁעוּ

חַרֹךְ עֵינַי עַל כֵּן עֲלֹמוֹת

אֶתְחַבֵּן

בְּיִשְׁעֵיךְ אֶחְדָּךְ וְרֵעִי תְּחַבְּנֵנִי

תִּמְלֹךְ חַדְרֵי נְאֻלָּה וְנִשְׁמְחָה

בְּךָ נִפְתָּר הַדָּרוֹךְ עֵינַי מִיִּשְׁרָם

אֶתְחַבֵּן

אֶת־הַיְהוָה אֲשֶׁר

לִשְׁלֹמֹה יִשְׁעוּ

כִּשְׁעֵי־חַיִּים כִּי - טוֹבִים

דָּרוֹךְ עֵינַי

לְרֵיךְ שְׂמֵנוֹ טוֹבִים יִשְׁעוּ

חַרֹךְ עֵינַי עַל כֵּן עֲלֹמוֹת

אֶתְחַבֵּן

בְּיִשְׁעֵיךְ אֶחְדָּךְ וְרֵעִי תְּחַבְּנֵנִי

תִּמְלֹךְ חַדְרֵי נְאֻלָּה וְנִשְׁמְחָה

בְּךָ נִפְתָּר הַדָּרוֹךְ עֵינַי מִיִּשְׁרָם

אֶתְחַבֵּן

בְּיִשְׁעֵיךְ אֶחְדָּךְ וְרֵעִי תְּחַבְּנֵנִי

תִּמְלֹךְ חַדְרֵי נְאֻלָּה וְנִשְׁמְחָה

בְּךָ נִפְתָּר הַדָּרוֹךְ עֵינַי מִיִּשְׁרָם

אֶתְחַבֵּן

3.4.2.1.5 • Mielőtt az *Énekek éneke* értelmező interpretációja (s ennek keretében a fordítások) kérdéseinek rövid tárgyalására rátérnék, szükségesnek tartom, hogy a 'pontozott' héber szöveg létrejöttének egy-két alapkérdésével is foglalkozzam.

A bibliai héber nyelv történetében Lancelotti 1996 a következő periódusokat különbözteti meg: 1. az antik vagy klasszikus periódus (kb. Kr. e. 1200–500), amelyet az idegen – elsősorban az arámi – befolyástól való mentesség jellemez; 2. a késői bibliai héber periódus (kb. Kr. e. 500–200), amelyben – főleg azonban a Kr. e. 4–3. században – igen erős volt az arámi befolyás a vallásos és kulturális élet (többek között az ebben az időszakban keletkezett szent könyvek) területén is; 3. a poszt-biblikus, neoklasszikus héber periódus (kb. Kr. e. 200–Kr. u. 70); néhány, ebben a periódusban íródott szent könyv csupán a „Septuaginta” nevű görög bibliafordítás révén ismeretes számunkra, jóllehet minden bizonnyal héber nyelven jöttek létre, s hasonló mondható az ebben a periódusban készült szír bibliafordításról is; végül 4. a misna vagy új héber periódus (kb. Kr. u. 70–200).

Ebben a történeti keretben Lancelotti a szent könyvek *hagyományozását* a következőképpen látja: A szent könyvek első írásos rögzítésére a – Kr. e. 13. századnál nem későbbben létrejött – fonciál írásrendszer szolgált, amely csak mássalhangzókat használt. A bibliai szövegek – szükségképpen magánhangzókat is alkalmazó – helyes olvasása szájhagyomány útján terjedt. Az arameusok voltak az elsők, akik – talán görög befolyásra – az úgynevezett matres lectionis (azaz három magánhangzót alkalmazó olvasatok alkalmazása) révén elkezdtek magánhangzós formákat is regisztrálni. A Kr. e. 3. században létrejött Septuaginta már a „matres lectionis”-nél kiterjedtebb magánhangzó-használatra enged következtetni. A bizonyos (de kétségtelenül nem nagy) mértékű vokalizáció is tartalmazó mássalhangzós rendszer alkalmazó

bibliai szövegek szolgáltak a Kr. u. 1. század végén a *khanizáció* alapjául. A magánhangzók szükségesség skáláját alkalmozó bibliai szövegváltozatok létrehozása ezután még hosszabb ideig különféle interpretációk érvényesítésére adott lehetőséget. A Kr. u. 6. századtól kezdve kezdtek a 'maszoreták', 'hagyományőrök', egyre több kísérletet tenni a magánhangzókat is figyelembe vevő bibliai szövegek grafikus rögzítésére, majd 1100 és 1200 között létrejött végül az a – nemcsak magánhangzó-, hanem hangsúlyjeleket is alkalmazó – 'pontozott' rendszer, amely 1477-ben a héber nyelvű bibliai szövegek első nyomtatott verziójának alapjául szolgált, s mint olyan normává vált a kereszténység számára is. [Lásd Lancelotti 1996, 2–11. oldalak az én informatív fordításomban.]

3.4.2.2 Megjegyzések a vehikulum-imagóval és a formációval, valamint a sensusszal és relátum-imagóval kapcsolatban • Amint fentebb láttuk, a vehikulum-imagó és a formáció éppúgy egyetlen entitás két arca, mint a sensus és a relátum-imagó. Az első entitást a vehikulum percipiálására (elképzelésére) hivatott mentális apparátusunk hozza létre, a másodikat a relátum elképzelésére (percipiálására) hivatott. (A percipiálás és elképzelés fogalmak más-más sorrendű használatától függ, hogy a szövegelfogadás vagy a szövegalkotás folyamatával kívánunk-e foglalkozni.)

Ahogy a vehikulum-imagó és formáció, illetőleg a sensus és relátum-imagó elemzők a szóban forgó entitások két-két komponensét csak az elemzés eredményének bemutatásában választhajuk ketre, az elemzés folyamán nem, ugyanez az eset áll fenn a két Janus-arcú entitás kapcsolataira vonatkozóan is.

Ami magát az elemzést (pontosabban a felsorolt jelösszetevők és relációjuk értelmező interpretációját) illeti, az *Énekek éneke* esetében nemcsak célszerű, hanem szükséges is az elsőfokú és a másodfokú értelmező interpretáció aspektusait külön tárgyalni, ha végső soron azok sem függetleníthetők teljesen egymástól.

Mielőtt azonban az értelmező interpretáció kérdéseivel foglalkoznék, szükségesnek tartom, hogy pár szót szóják az *Énekek éneke* fordításairól is.

3.4.2.2.1 Megjegyzések az *Énekek éneke* fordításaihoz • A fordítások első kérdése azval a kizárólag mássalhangzókat vagy részben magánhangzókat is rögzítő vehikulumvariánssal függ össze, amely egy adott fordítás alapjául szolgált. Ennek a problémának az érzékeltetésére lássunk egy példát:

Az 1:2-ben például a Septuaginta a héber „*ddyk*”-ot – „*masot sot*” [= 'melleid']-ként – fordítja, ami egy inkább „*daddekká*” vagy ahhoz hasonló vokalizációt tételez fel, s nem a maszoretá szövegben található „*dođekká*”-t, amely szerelmed-et jelent. A Septuaginta a héber „*ddyk ddy*”-hez ugyanazt az interpretációt rendel az 1:4, 4:19 (bis) és 7:13[12] versekben. Ezt követve a Vulgata az „*ibera/ira*” [‘mell’] szót használja az 1:2.4; – 4:10b; 7:13[12]-ben és a „*mammae*” [‘emlők’] szót a 4:10a-ban. A szír fordítás ezekkel szemben kontextuális különbséget tesz a 'szerelem'-re utalás (1:2.4; 4:10b) és a női 'mellek'-re való utalás (4:10a; 7:13[12]) között (Murphy 1990, 9).

Ezek és az ehhez hasonló esetek természetesen befolyásolják mindazokat a fordításokat, amelyek a Septuaginta, illetőleg a Vulgata alapján jöttek létre. Mind a Neovulgata,

mind a fentiekben idézett új magyar fordítás az eredeti szövegekhez visszatérve próbálja a korábbi fordításokon szükségesnek vélt korrekciókat végrehajtani.

Ezen a kérdésen túlmenően valamennyi fordítást befolyásolják a fordításokkal kapcsolatban általában felmerülő kérdések, nem utolsósorban az a kérdés, hogy a forrásnyelvi szöveghez (és/vagy annak kultúrájához) kíván közelebb maradni a fordító, vagy a célnyelvi szöveghez (és/vagy annak kultúrájához). A kultúrával kapcsolatos állásfoglalás a kultúrába beleérve a nem vallásos, illetve a különféle vallási orientáltságot is) döntő módon meghatározhatja a (nem elsősorban vallási célból/célra létrehozott) fordítások jellegét.

3.4.2.2.2. Az *Énekek éneke* értelmező interpretációjáról általában. • Az értelmező interpretáció tárgyalását célszerűnek tartom az annak általános kérdéseire vonatkozó problematika rövid bemutatásával kezdeni. Ezt a problematikát néhány idézet formájában vázolom, amelyek a legújabb keletű magyar fordítások (Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgata alapján, 1997) az *Énekek éneke*hez írt bevezető szövegéből származnak.

Az itt szereplő dalok értelmezése, amelyek bizonyára embereknek egymással való kapcsolatáról és nem közvetlenül Istenről szólnak, kezdetül fogva nehézséget okozott az írásmagyarázóknak. A különböző értelmezéseket két fő csoportba sorolhatjuk:

Az egyik csoport azt a nézetet képviseli, hogy ezek a költemények kezdetről fogva másról szólnak, mint amit szó szerinti értelmük jelent; a dalok szavai csak utalnak egy más valóságra: eltérő, átvitt értelmük van. A magyarázók másik csoportja úgy gondolja, hogy a költemények eredetileg szerelmes, lakodalmi énekek voltak – a szöveg elsődleges értelmének megfelelően.

Az értelmezések első csoportjába sorolhatjuk mindenekelőtt az allegorikus értelmezést. Ez a Kr. u. 1. századig nyúlik vissza, és mind zsidó, mind keresztény magyarázók képviselik. Egy zsidó írástudó, Akiba rabbi (megh. Kr. u. 132-ben) az *Énekek éneket*, „az írásokban a szentek legszentebbikének” nevezi [...] mivel szerinte ez a könyv az Isten és Izrael közötti kapcsolat titkát énekli meg. [...] Az *Énekek éneke* az öt ünnepi tekercs közé tartozik [...] a zsidó Pászka (Húsvét) alkalmából olvassák fel, mivel ez a nap a zsidó nép kiválasztásának, Istennel való elfajzásának ünnepe.

A keresztény Egyház alijában véve átvette az allegorikus magyarázatot. Egyes egyházatyák az *Énekek éneket* Krisztusnak és jegyesének, az Egyháznak kapcsolatára vonatkoztatják – vagy (később) Krisztus és az egész emberiség kapcsolatára. Más egyházatyák szabadabban értelmezik az énekeket: mint Krisztus és a lélek vagy a Szentlélek és Mária kapcsolatának ábrázolását.

Vannak szentírásutatók, akik a művet egészen más allegóriának tartják, amely egy „kultikus” (istentiszteleti) szerepből magyarázható meg. Azt gondolják, hogy az *Énekek éneke* eredetileg egy ősi kánaáni liturgia része volt. S az izraeliták a szöveget onnan vették át. A kánaániak tavasszal ünnepelték a termékenység misztériumát. A király és a papnő „szent menyegzőt” (hierogámiát) tartott a minden évben újra ébredő termékenység kultikus jelképeként.

Az allegorikus, illetve misztikus értelmezések mellett vannak olyan vélemények is, amelyek az *Énekek éneket* szó szerint kívánják érteni. Egyes kutatók álláspontja

szertint daljátékról van szó, amely nem annyira a szexuális szerelmet, mint inkább az emberi hűséget és összetartozást énekli meg. Mások a könyvet egyszerűen olyan dialóg gyűjteményének fogják fel, amelyeket – az egyiptomi vagy arab népdalokhoz hasonlóan – az ünneplő közönség házasággát alkalmával énekelt. Ismét mások a profán szavakban szent értelmet fedeznek fel (és nem kevés érv szól emellett). Az énekeket a Ter 2,2324 alapján, annak mintegy kommentárjaként értelmezik. A férfi és a nő, amit Isten teremtett őket, egymásnak vannak szánva, együtt alkotnak egész embert. Szerelmük tölti be a teremtet hivatást, és juttatja el az embert a lényege szerinti teljességre. [...] [684, 685. oldalak]

3.4.2.2.3. Megjegyzések az *Énekek éneke* elsőfokú értelmező interpretációjához. • a) Az interpretáció az adott *vehikulum* percipiálásával kezdődik. Ami az interpretálandó *vehikulum* percipiálását illeti, abban mindenképp el kell érni a szemiotikai textológiában „figurá”-nak nevezett fizikai-szemiotikai arca (chirográfiai-tipográfiai megjelenési formája) játszik szerepet, valamint az a (legtöbb esetben) „könyvoldalt-együttes” *vehikulum*-környezet, amelyben az adott *vehikulum* megjelenik (elhelyezést nyert). Sőt adott esetben annak a fizikai hordozónak a „milyenség”-e is, amely az adott *vehikulumot* és közvetlen környezetét hordozza.

Ennek jegyében más interpretatív elvárást kell például a Somlyó fordítóra héber szöveg *vehikuluma*, mint a Biblia 5.0 CD-ROM-ról származó, más a Somlyó magyar fordításáé, mint a Bibliából idézett magyar szövegé – hozzájuk véve *vehikulum*-környezetüket és fizikai hordozójuk milyenségét is.

A percipiálónak szerepet játszik továbbá a *vehikulum* (szemiotikai textológiában „notáció”-nak nevezett) *nyelvi-szemiotikai arca*: valamennyi érintett nyelv ismeretét feltételezve annak tudása, hogy „pontozott” héber nyelvű szövegről van-e szó (amely a szóban forgó mű eredeti nyelvű szövege, s mint olyannal jobbra balra haladva kell olvasni), vagy annak latin nyelvű átírásáról, amely közel áll ugyan az eredetihez, de már „latinizált” az olvasás irányát illetően is, vagy latin nyelvű szövegről (amely a görög nyelvű bibliai szövegnek vagy az eredeti héber nyelvű szövegnek a fordítása), vagy magyar nyelvűről (ami ugyancsak fordítás, esetleg fordítás fordítása).

Természetesen ez a kettős percepció háttérismeret (ek) függvénye, mivel az értelmező interpretációt végrehajtani szándékozó különböző interpretátorok különböző mértékben rendelkezhetnek.

b) A *vehikulum*-imgó létrehozásánál ugyanis – ahogy erre már többször is utaltam – jelentős szerepet játszanak az interpretátornak azok az ismeretei, amelyek az interpretálandó *vehikulum formai felépítésére* (formációjára) vonatkoznak – és pedig mind a figura, mind a notáció vonatkozásában. Itt csupán az utóbbival kapcsolatban kívánok egy-két megjegyzést tenni.

A *nyelvi-szemiotikai arc* megformáltságát illetően a szemiotikai textológia különbséget tesz úgynevezett *hierarchikus* és úgynevezett *lineáris* felépítés között, az előbbiben megkülönböztetve *szub*-, *mikro*-, *mezo*- és *makro*-architektonikai szintet, az utóbbiban az ezeken a szinteken előfordulható ismétlődő visszatéréseket.

A *szub-architektonika* szintje a fonémák és/vagy grafémák megkülönböztető jegyeinek szintje, amely bármely nyelvű *szövegvehikulumban* jelentős szerepet játszik, de

célserű éles határt vonni az egyszerű szövegmondatok és az összetett szövegmondatok (egyszerű) tagmondatait között. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a szövegek tagolása – különösen fordítások esetében – nem szemantikai kérdés is!)

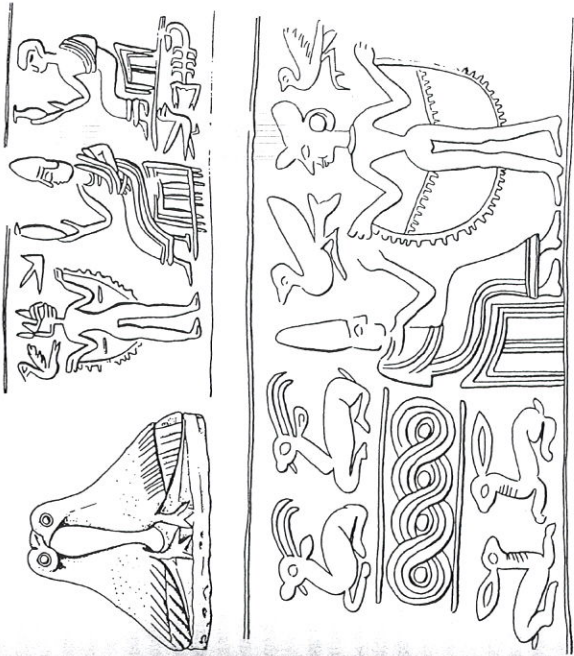
Lássunk itt elsősorban szó szerinti értelemben nem vehető, 'mondaturyí' szövegegyeségek szemantikai interpretálására egy példát! Hogy a hasonlatok és metaforikus kifejezések interpretálása 'szociokulturális kontextus'-ról függ, ma már közhely. Sajátos probléma akkor keletkezik, ha egy adott szöveg létrehozásának és befogadásának szociokulturális kontextusa (ebben az esetben: hasonlat- és metaforahasználati módja) egymástól lényegesen eltér. Ez az eset áll fenn az *Énekek éneke* óstestamentumi (nyelvi és nem nyelvi) létrehozási kontextusa és annak nem héber befogadási kontextusa között.

Az 1,15 versben például a következő szövegmondatot találjuk: *Akár a galambok, olyanok a szemek!* [Othmar Keel német szövegében ennek a Deine Augen (Blicke) (sind) Tauben szövegmondattal felel meg. A zárójelbe tett részek Keel kiegészítései, amelyekből látható, hogy Keel a szemek kifejezést szempillantásaid értelemben veszi.] Több más figuratív értelemben veendő kifejezéssel együtt ennek a kifejezésnek az interpretálása is sok fejtorést okozott az interpretátoroknak, mert nem létezik rá az adekvátan – 'tertium comparationis'-ként – felhasználható alapra.

„Annak törekvése, aki reflektálás nélkül abból a fetelevesből indul ki, hogy a héber nyelv számára egy testrésszel kapcsolatban ugyanazok az aspektusok fontosak, mint amelyek a mi nyelvünk számára, eleve kudarcra van ítélve” – állapítja meg az óstamentumi hasonlatokkal és metaforákkal foglalkozva Keel (Keel 1986, 38). Majd a választott 1,15 vers interpretálásával kapcsolatban a következőket mondja:

„Hasonlatoknál a formára gondolni kézenfekvő a mi számunkra, egy óhéber nyelvet beszélő számára azonban egyáltalán nem. Ahol a testrészek nevét metaforikus összefüggésben említi a német anyanyelvűekkel rendszerint ellentétben, nem a szóban forgó testrész formájára, hanem 'dinamikájá'-ra gondol. [...] Az *»enajim«* [»szemek«] átvitt értelmű használatban 'ragyogást, szikrázást' is jelent" (Keel 1986, 72).

Ahol azonban egy feltevés valószínűsítéséhez a nyelvi kontextus nem nyújt segítséget – és ez a helyzet az itt elemzett figuratív kifejezés esetében is, más forrást is igénybe kell venni. Ilyen forrást jelentenek Keel számára az ikonográfiai leletek. A szóban forgó hasonlattal kapcsolatban, mint sok más hasonló ikonográfiai lelet egyikére az alábbi (3. ábraként bemutatott) – a Kr. e. 1750 körüli időből származó – osztriai pecsénymórá utal, amelyen „az istennő arca felől elszálló galambok az istennő szerelmi készségét jelzik”; egy olyan világban ugyanis, ahol a teremtettség messzenemően mint nemzést fogták fel, az arra való felhívás szent cselekedetnek számított. Hogy most a szemiotikai textológia terminológiáját használjam: egy ilyen *relátum-imágóval* a háttérben már könnyebb ehhez a hasonlathoz olyan szemantikai értelmező interpretációt (*sensust*) rendelni, amely koherensen beilleszthető a szóban forgó szövegmondattal ko-textusába.

3. ábra

Ami a mezzo-architektonika szószinjét illeti, különösen lényeges az abban említett helyek, növények és állatok szimbolikus értelmezése. Ezzel azonban itt helyhiányban nem foglalkozhatom. (Ehhez a tematikához lásd például Schökel 1990.)

Az *elsőfokú* (azaz betű szerinti értelemben vett) kommentált *értelmező interpretáció* példaként lássuk az 1,23 vers (szintaktikai-szemantikai architektónikájának) Keel által létrehozott (itt rövidített formában bemutatott) interpretációját! [Az idézetek Keel 1986, 48–50. oldalairól származnak.] Ezt az interpretációt a későbbiekben arra a célra is fel fogom használni, hogy a bemutatni szándékozott másodfokú (szimbolikus) interpretációkat is ezekre a versekre alkalmazva az összehasonlításához – bár minimális, de – explicit alapot szolgálhassak.

Az *Énekek éneke* Keel által használt német fordításának érzékeltetésére itt a fent bemutatott magyar fordításának a szóban forgó német fordításhoz igazított változatát használom – a változtatást kurzívával jelezve:

² Csókoljon meg a szája csókjával!

Igen, szerelmed édebb a bornál,

³ s kellembesebb kenetédnek illatánál.

Mint a kiöntött olaj, olyan a neved,
azért szeretnek téged a fiatal nők.

1.2a A figyelem először a szerelmes nő felé fordul, aki azt óhajtja, hogy megcsókoltsák, s szenvedélyének önmérésélesség nélkül ad hangot. Vágya szenvedélyességét jelzi a „csókoljon meg” állítvány „csókjával” belső tárgya. A „csókjával” helyett a héber szövegben a „szája csókjával” áll. A „szája” azonban csupán az „ő” személy név más erősítésére szolgál. Az ókori Egyiptomban a gyengédség megnyilvánulásaként az orrok összer érintése volt ismeretes. Elő-Azsiában azonban – ameddig ikonográfiai leleteink visszanyúlnak – a szerelmesek száján csókolták egymást. [...]

1.2b A 3. személynél 2. személyre váltás az egyiptomi szerelmi dalokban is gyakori. [...] 1.2b nem a távollévőhöz, hanem a jelenlévőhöz szól. A vele való szerelmi játék és szeretkezés itt közvetlenül kifejezésre jut, hisz erre utal a héber *dodim* szó (lásd [...] 7.13-at [„Korán reggel menjünk ki a szőlőhegyre [...] Ott ajándékozlak meg szerelmemmel” – az idézet betoldása: P. S. [.] is). Hogy a maximális mámorra történik utalás, ezt jelzi a borral kapcsolatos hasonlat is. [...]

1.3a – Éppoly szilárdan, mint a bor, volt az ókori Keleten – az ’illatos olaj’ is az élet kimagasló ünnepi momentumainak tartozéka. [...]

1.3bc [...] A „név” itt a szerető hírére utal, amely mint a kiöntött olaj illata terjed, és gerjeszti szerelme a fiatal nőket. Ennek említésével sorolja magát a beszélő, aki magát a csókra várás szenvedélyes óhajával exponálta, újra kortársnői közé. Szerelme nyilvánvaló. A többiek is így reagálnak.

Az *Énekek éneke* 1.2–3 verseinek interpretációjával kapcsolatban is szeretnék utalni arra, hogy Keel – az általa mindvégig használt eljárásnak megfelelően – a csók, a borivás, az olajkészítés stb. akkori *miéntjének* szemléltetésére is mutat be ikonográfiai leleteket – ezáltal mintegy a szóban forgó kifejezésekhez/kijelentésekhez társítható ’relátum-imágók’-hoz kellő kontextust teremtve.

Arra a kérdésre, hogy ez a fajta betű szerinti interpretáció miként egyeztethető össze a bibliai szöveggel, választ Keel könyvének előszavában kereshetünk. Műtán annak „Az *Énekek éneke* és a JHWH-hit” című alfejezetében a szerző a szerelmet először mint elemi erejű hatalmat tárgyalja, ezt követően annak „teológiai relevanciá”-jával foglalkozik, ahogy azt különböző szerzők és ő maga is látja. Ennek során a szerelmet – bár a maga emberi mivoltában, de a vallással olyanként sem összeegyeztethetetlen – életelemként – értelmezi.

3.4.2.4 Megjegyzések az *Énekek éneke* másodfokú értelmező interpretációjához • A másodfokú értelmező interpretációhoz általános megjegyzésként azt bocsáthatjuk előre, hogy egyrészt annak nem előfeltétele, hogy az adott vehiklumot elsöfokon ne tudjuk interpretálni, másrészt, hogy annak alapját – még inkább, mint az elsőfokút – minden esetben egy mind szociokulturálisan, mind egyénileg meghatározott tudás-/meggyőződés-/feltételezés-/elvárás-/stb. rendszer képezi.

Az *Énekek éneke* különféle jellegű másodfokú interpretációi közül itt kettővel kívánok foglalkozni: a Targummal és Origenész interpretációjával. Ahogy azt már korábban jeleztem, e két interpretációs módszernak a szemléltetésére itt is az 1.2–3 verseknek a szóban forgó rendszerekben belül létrehozott interpretációját fogom felhasználni.

1. A Targumról a *Világtróadalmi Lexikonban* többek között a következőket olvashatjuk: „Targum »arámi fordítás«; [...] a Biblia arámi nyelvű fordítása. Kialakulása az i. e. 5. sz. közepére tehető, amikor *Esra és Nehémiá* kötelezővé tette az ókori Izraelben a *Tóra* (Mózes öt könyve) olvasását hébról hétra a zsinagógában. A gyülekezet tagjai felolvasták a rájuk eső bibliai szakaszt, ám – mivel ekkor a nép nyelve már arámi volt – a szöveg héber nyelvet nem értették. Ezért eleinte a leviták (a Lévi papi törzs tagjai) álltak a felolvasók mellett, és magyarázták a bibliai szöveget a nép számára. Később a felolvasó mellé alkalmazták egy hivatalos tolmácsot, fordítót (arámi nyelven meturgeman), aki versenként folyamatosan fordította le a felolvasott szöveget. Mivel a meturgeman foglalkozás – más teendőkhöz hasonlóan – többnyire családi hagyományként öröklődött, így a Targum szövege rövidesen állandósult, és meturgeman-csaladonként eltérő változatban ugyancsak átöröklődött. A Targum ezéért eleinte szóbeli hagyományként (szigorúan zárt körben) maradt fenn, lejegyzésére csak jóval később került sor, amikor ez a szóbeli hagyomány is mármár kiveszőben volt. [...] Noha a Targum hosszú ideig csak a szóbeli hagyomány köré tartozott, hiszen a meturgemanoknak szóról szóra meg kellett tanulniuk a fordítást, és tilos volt írott szöveget kezükben tartaniok, nehogy a hallgatóságot megtéveszték, és a nép a fordítást a bibliai szöveggel egyenrangúnak tekintse, az ókor végétől kezdve mégis a Targum meghatározó szereppel bír [...]. A középkori zsidó bibliamagyarázók [...] legfőbb forrásoknak a Targumot tekintették a bibliai szöveg értelmezésében.”

Az *Énekek éneke* targumából vett részleteket én a következőkben Umberto Neri olasz fordításából idézem, aki könyve bevezetőjében a ’targum’-ot így értelmezi:

„A targum terminus önmagában véve egyszerűen »fordítás«-t vagy »interpretáció«-t jelent; specifikusabb értelemben azonban a szent szövegek ókori arámi nyelvű parafrázis-verzióját jelöli” (Neri 1987, 15).

„A Targum tehát nem egyetlen értékű az Igével, mintha az egyszerűen egy másik nyelvbe lenne »átvivve«, hanem csupán egy az által kiváltott echó, rezonancia [...], egy kiegészítő elem az Írás jobb megértéséhez, annak egy »interpretációjá«.”

Ami a targum típusú Írás-értelmezés alapvető elvet, azt a következő idézet juttatja kelőképpen kifejezésre:

„[...] a rabbinikus iskola ókori exegetája számára világos, hogy amit az Írás – a kinyilatkoztatás globális kontextusában és Izrael hitének más elemeivel összhangban – *jelölni tud*, azt ténylegesen *jelölni is*” (Neri 1987, 28).

„Ebben az értelemben a targum alapvetően egy nagy módszertani iskolának tekinthető: ami összerendezhetetlenül jellemzi, az az a mód, ahogyan a szöveghez közeledik, ahogy vallatja – vagy talán helyesebben: ahogy hallgatja” (Neri 1987, 34).

Az *Énekek éneke* targumát Neri szerint legfőképpen az jellemzi, hogy abban

„[...] az Énekek éneke nemcsak hogy egyáltalán nem a prófán vagy házastársi szerelem ünneplése, de a misztikus szerelem vagy Isten Izrael iránti szerelmének általánosságban vett dicsőítése sem. Az Énekek éneke e szerelem történetének konkrét momentumait idézi fel, és előrejelzi azokat a jövőbeli eseményeket, amelyekben ez a szerelem majd még megmutatkozik” (Neri 1987, 45).

Majd később hozzátesszi:

„Az első benyomás ellenére az Énekek énekeben semmi erotikus nincs: nem különbözik a Szentírás anyai más szövegétől, könyvétől. [...] Nem: ez a könyv allegorikus módon íródott” (Neri 1987, 56, 57).

„A targumista interpretációban az Énekek éneke lépésről lépésre sorra veszi Izrael teljes múlt- és jövőbeli történetét – az exodustól kezdve a holtak feltámadásáig – ünneplve abban a dicsőséget és bánva a bűnöket az Éden elvesztése és a messiási megváltás között” (Neri 1987, 61).

Ezeket szem előtt tartva lássuk most az 1.2–3 versek targumista interpretációját! (Mínthogy az interpretáció bemutatásához Neri által felhasznált olasz fordítás lényegében megegyezik az általam korábban már többször is idézett magyar fordításal, azt itt nem idézem újra.)

1.2 Azt mondja Salamon próféta: Áldott az Úr neve, aki Mózes, a nagy írástudó által a két kőtáblára írott Törvényt adta nekünk, és élőszóbeli kinyilatkoztatás útján a Mishna hat előírását, valamint a Talmudot, és szemtől szembe beszélt velünk, mint aki valakit megcsókol, [áldott] szerelmének nagyságáért, amivel bennünket jobban szeret, mint a heven nemzetet.

Ehhez Neri többek között egyérszt megjegyzi, hogy a „megcsókolni” ige ’beszélni szemtől szembe’ értelmezése – általános a héber tradícióban, mástérszt megadja a „70 nemzet” kifejezés levezetését a ’bor’-t jelentő szó ’számszerű’ értelmezéséből [amit a fentiekben a héber nyelv tulajdonságaival foglalkozva példaként már idéztünk].

1.3 A te csodálatos tettet és hatalmas műved hírére, amelyet véghezvitél Izrael házanépe számára, reszketnek az összes nemzetek, kik hallják hatalmad hírét [mint hogy oly borzalmas dolgokat műveltél Egyiptomban].

A te neved hallatszik az egész földön, és tisztább, mint a szentelt olaj, amely királyok és papok fejére csorog: és ettől van, hogy az igazak szeretnek a te jó törvényed nyomában járni, hogy birtokukba vehessék ezt a világot és azt, amely majd eljő.

Ez ugyan csupán egy minimális ízelítő a targumista interpretációs technikából, remélem azért, hogy ennek ellenére érzékeltetni képes a targumista módszer lényegét.

2. Lássuk most Órigenész (185?–254?) bibliamagyarázatának alapelveit, akiről a Világírodalmi Lexikon többek között a következőket írja:

„A korai kereszténység egyik legegységesebb tudósa, aki sokoldalú és termékeny munkásságával a bibliai irodalmi kritika megteremtője és a keresztény egyházi dogmák első kialakítói közé tartozik. [...] A töredékesen fennmaradt *Hexapla* ('Hat szoros' – ti. hat szövegváltozat) c. fő művében a Biblia megbízható szövegének helyreállítására vállalkozott. Hat hasábján párhuzamba állította az Ószövetség szó-

vegit; a héber eredetit, a héber szöveg görög betűs átirását, az Aquila-féle görög fordítást, a Szimmachosz-féle görög fordítást, a Septuaginta szövegét és a Theodorion-féle fordítást. [...] Exegézisében háromféle – verbális, morális és misztikus-allegorikus – írástípusot különböztet meg, s ezzel megvetette a középkorban szélesan elterjedt bibliamagyarázatok alapját.”

Órigenész exegézisének alapelveit Manlio Simonetti – Órigenész Énekek énekekhez (pontosabban annak 1. és 2. énekéhez) fűzött kommentárjának olasz kiadásában, amelyet itt idézek – a következőkben foglalja össze:

„[...] a betű szerinti interpretációval, amely a szent szöveg materiális realitásához rendelhető, szemben áll a spirituális interpretáció, amely allegorikus módszerrel próbálja feloldani az Írás igazabb értelmét; ez az értelem ugyanis spirituális, a betű szerinti érteleme ennek csupán képe, szimbóluma [...] Órigenész volt az első, aki a keresztény világban gondot fordított a betű szerinti interpretációra is, kulturálisan elismerést érdemlő módon [...]” (Origenes/Simonetti 1991, 16–20).

Az Énekek énekekhez fűzött Órigenész kommentárrok struktúráját pedig így jellemzi: „Mindem vers vagy verscsoport interpretációja egy rövid, de pontos betű szerinti értelmezéssel kezdődik. [...] ennek funkciója propedeutikai: a szöveg jellegének pontos meghatározása után Órigenész bevezeti a spirituális interpretációt, a szókáros allegorikus módszerrel, kellő részletességgel alkalmazza azt. Ez az interpretáció szisztematikusan két irányvonalat követ, amelyek olykor keresztezik egymást, de lényegében különállóak maradnak. Az egyik vonal a tipologikus interpretáció, amelyet Órigenész a tradíciótól örökölt: a menyasszony és a völgyény az Egyházat és Krisztust szimbolizálják, s ennek megfelelően történik javaslat a többi szereplő interpretálására. A másik vonal ezzel szemben egy addig ismeretlen s nagy jövőt megápolozó újdonságot jelent az Énekek éneke interpretálásában: olyan értelemben, amelyet ma pszichológiainak nevezünk, Órigenész Krisztust tekinti változatlanul a völgyénynek, menyasszonynak pedig a lelket, amelyik Krisztus felé törekszik, s ennek megfelelően történik javaslat itt is a többi szereplő interpretálására” (Origenes/Simonetti 1991, 25).

Magának Órigenésznek az Előszavával kapcsolatban itt két dolgot szeretnék kiemelni.

Az első az, hogy Órigenész tudatában volt annak, hogy mit jelent az Énekek énekek olvasni és ahhoz betű szerinti értelmet is rendelni. Csak ezzel magyarázható következő tanácsa:

„[...] ajánlom mindazoknak, akik még nem szabadok a test és vér kellemtelenkedéséről, és nem mentesültek a földi dolgok iránti vonzódástól, hogy tartózkodjanak teljes egészében a könyvnek [az Énekek énekek – betoldás: P. S. J.] és a rá vonatkozó magyarázatoknak az olvasásától. Valóban, azt mondják, hogy a héberrek nem engedik meg e könyvet még kézbe se venni azoknak, akik nem érték el a felnőtt és érett kort” (Origenes/Simonetti 1991, 35).

A második pedig az, hogy Órigenész az Énekek éneke jelentőségének aláhúzására részletesen foglalkozik azzal a ténnyel, hogy az – A Példabeszédek könyvével és A Prédikátor könyvével együtt – Salamon királynak tulajdonított könyv.

Ismét a korábbiakban is interpretált két verset választva példaként Órigenész azokat tárgyaló – csaknem 25 oldalt (!) kitevő – interpretációjából az első verse

vonatkozó rész informatív magyar fordításban röviden a következőkben foglaltható össze – előjáróban megjegyezve, hogy Órigenész azt a bibliai szövegvariánst veszi alapul, amelyben az 1.2b-ben „szerelemid” helyett „mellet/kebleid” állnak:

1.2a A betű szerinti értelem megalkotásához vezessünk be egy mennyasszonyt, aki jegyajándékként méltó ajándékokat kapott a vőlegénytől: ez a mennyasszony, mint-hogy a vőlegény sokáig késlekedik, ég a szerelmi vágytól, és győződik házában fekvé, és mindent megtesz, hogy mielőbb láthassa vőlegényét, és élvezhesse a csókját. [...] Istenhez imádkozik, kérvén: *Csókoljon meg engem a szája csókjával.*

Lássuk, hogy megfélemltetünk-e ennek az interpretációnak egy mélyebb értelmét. Legyen a mennyasszony az Egyház, aki Krisztussal kíván egyesülni: és Egyháznak tekintjük a szentek egységét. De ez az Egyház tekintessék egyetlen személynek, aki így beszél: tele vagyok ajándékokkal, amelyeket jegyajándékként kaptam [...] menyegzőre készülvén a király fiával, aki mindent teremtmény megelőző az elsőszülöttségben, szent angyalai szolgáltak nekem, és megajándékoztak a törvénnyel [...] a próféták, hogy szerelemre gerjeszenek iránta, megjövendölték elővetelét, s a Szentlélektől elelve beszéltek erényeiről és csodálatos tetteiről [...]; minthogy azonban az idők már előrehaladtak, és ő még mindig nem ajándékoz meg jelenlétével [...], hozzád fordulok, vőlegényem avjára, küldd hozzám őt, ne beszéljen hozzám szolgáim, angyalain és prófétáim keresztül, hanem jöjjön ő maga, és *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, azaz adja ajkamra ajkáról a szavakat, hogy hallhassam beszélni őt, és láthassam tanítani. [...]

A harmadik interpretáció számára vezessük be a lelket, aki az Isten Igéjével kíván egyesülni, s bejumi bölcsességének és tudásának misztériumába, mintegy az égi jegyes nászágába. A lélek is rendelkezik jegyajándékokkal, [...] a természet-törvénnyel, a racionális ítélőképességgel, és a szabad akarattal. Első tanítását a nevelőktől és a tanítóktól kapta. Minthogy azonban ez nem elégíti ki szerelmét és vágyát, azt kéri, hogy tiszta és szűz elméje magától az Isten Igéjének jelenlététől és fényétől világítsassék meg. Amikor már nem emberi vagy anyagi szolgálat által töltődik meg elméje értelemmel és gondolatokkal, akkor majd elhiszi, hogy valóban az Isten Igéjének csókjában részesül. Ezekért a csókokért imádkozik a lélek az Istenhez, mondván: *Csókoljon meg engem a szája csókjával.*

1.2b A betű szerinti interpretációt folytatva: [...] miközben a mennyasszony – a vőlegényre utalva – imádkozva kéri az Atyát, mondván, hogy *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, arra készül, hogy ehhez az imához más szavakat is csatoljon, kérvén, hogy vőlegénye álljon mellette, hogy mutassa a mellett, hogy az olyan olajjal legyen megkenve, amelynek kellemes illata illik a vőlegényhez. Mikor azonban a mennyasszony látja, hogy kérése teljesült, hogy megkapta a csókokat, amelyeket kívánt, azoktól megvidámodva, és a mell és kellemes illat szépségétől megmámorosodva, miután mondta, hogy *Csókoljon meg engem a szája csókjával*, most már a jelen lévő vőlegényhez fordulva mondja: *Mellett csodálatosabb a bornád, és olajaidnak illata felülmúl minden illatot.*

Vizsgáljuk most, mit tartalmaz a mélyebb értelem! A Szentírás a szív elsődleges képességét különféle nevekkkel jelöli: [...] tisztaszívűek [...]; Jézus keblén nyugszik [...] – a kebel itt a szent tanítás értelmében véve [...] ezt a sort folytatva a „mell”-et a ’szív képességei’ értelemmel interpretáljuk, aminek jegyében, ami a mennyasszony szájából elhangzott, így értendő: a te szíved és a te elméd, ó vőlegény, azaz a benned

lévő fogalmak és tanításod kelleme felülmúlunk mindenfajta bort, amely megvidámítja az ember szívét [...]. A vőlegény melle csodálatos, mert az rejt a bölcsesség és a tudás kincstárait. Borknak pedig azokat a fogalmakat és tanításokat kell felfogunk, amelyeket a mennyasszony a vőlegény megérkezése előtt a törvényekből és a próféták műveiből merített.

Ha ezután a harmadik interpretáció jegyében ezt a kifejezést a tökéletes lélek és Isten Igéje kapcsolatára alkalmazzuk, azt mondhatjuk, hogy amíg valaki nem szentelte magát teljesen Istennek, annak a vidéknek a borát issza, abból merít örömet. [Az egyes tárral is rendelkezik, és miközben ezt a bort issza, abból merít örömet. [Az egyes lelkekre alkalmazva – jegyzi meg Órigenész lábjegyzetben – a bort annak szimbólumára, amit ki tud következni a pogány filozófiai iskolák műveiből, hála annak az ajándéknak, amelyben Isten mindenkit részesít; a természeti törvény, a szabad akarat, a racionális ítélőképesség.] Miután azonban Istennek szentelt magát, és megajándékozta a rejtett kincstárral, és megérkezik Isten szavának kebleihez és forrásaihoz, nem iszik többé bort, hanem a bölcsesség kincsesházát megtapasztalva, és azt a tudást, amelyet az rejt, azzal fordul Isten Igéjéhez: *Mert a te melled csodálatosabb a bornád.*

3.4.2.3 Megjegyzések a relátummal kapcsolatban • Otmar Keel *elsőfokú* (azaz betű szerinti) interpretációjának tárgyalásakor említést tettem a relátum-imágóiról, pontosabban a vizuális relátum-imágó létrehozása 'hátreréül' szolgálati tudó 'ikonográfiai leletek' szerepéről.

A *másodfokú* (azaz szimbolikus) interpretációkkal kapcsolatban vizuális relátum-imágó létrehozása nemigen jöhet szóba, ha létrehozása éppen teljességgel ki sem zárható.

A relátum-imágókkal kapcsolatban először általaínosságban kell(ene) foglalkozni a vizuális (vagy más érzékszerveink közvetítésével létrehozott) mentális képek és a 'propozicionálisan tárolt' mentális képek interpretációbeli szerepével ahhoz, hogy az *Énekek énekéhez* rendelhető elsőfokú és másodfokú interpretációk kapcsán létrehozott relátum-imágókat – is érdemben lehessen tárgyalni. Ennek a kérdésnek mélyrehatóbb elemzésével itt nincs lehetőségem foglalkozni, megemlítését ugyanakkor szükségesnek tartom.

Ami magát a relátumot (relátumokat) illeti, az *Énekek éneke* nem olyan szöveg, amelynek relátumát (lehetőséges relátumait) az empirikusan megapasztható valóságban kellene (lehetne) keresni. Relátuma azonban ennek a szövegnek is van, és pedig a mindenkori relátum-imágó(k) által közvetített módon valamely (vél vagy hit) szubvilágunkban. Minthogy a relátum-imágók kérdésével nem foglalkoztam, ezzel a kérdéssel sem áll módomban foglalkozni.

3.4.3 Megjegyzések az *Énekek éneke* multimédiális változatainak értelmező interpretálásához

Mielőtt pár szót szólnék az *Énekek éneke* multimédiális változatairól, a verbális változat interpretációjához szeremnek egy-két kiegészítő megjegyzést fűzni.

Az általam bemutatott interpretációk (főleg a targumista interpretáció és Óri-

genész interpretációja) az *Énekek éneke* interpretációja történetének csupán a kezdőteit jelzi. Az évszázadok során az interpretációk száza jöttek létre, amelyeket ha típusokba sorolunk is, minimálisan tucannyi típust kell megkülönböztetnünk, köztük elsőfokúakat éppúgy, mint másodfokúakat. Mind közvetlenül az *Énekek éneke*, mind magának az interpretációnak a tárgyalásához valamennyi típusal foglalkozni kell. Többek között azért is, mert ezeknek az interpretációknak a létrejötté mögött világnézeti konfliktusok is meghúzódhatnak, ezért ezt a szempontot illetően is relevánsak. (Az *Énekek éneke* interpretációhoz részletesen lásd Ravasi 1992, a Biblia interpretációjához általában a The Pontifical Biblical Commission kiadásában 1993-ban megjelentetett összefoglaló történeti-tematikus tájékoztatót.)

Továbbá igen tanulságos a bibliaiszövegek fordítás-történetét e Könyv fordításainak tükrében is szemügyre venni, mert ennek a fordítás-történetnek a tanulságai több-kevesebb változtatással ideológiai szövegek fordítás- és interpretációtörténetére is átvihetők. (Különösen, ha arra gondolunk, hogy a másodfokú interpretációt létrehozó szerző nemegyszer úgy alakítja már magát az eredeti szöveg fordítását is, hogy az az általa célba vett szimbolikus interpretációt 'jobbban' szolgálhassa.)

Az *Énekek éneke* multimédiális változatai tovább 'bonyolítják' az elsőfokú és másodfokú interpretációk problematikáját:

a) Az *illusztrált* változatok – s ezekből is van jó néhány – attól függően ilyenek vagy olyanok, hogy az illusztrátorok inkább a betű szerinti interpretációhoz szándékoztak (korhűnek vélt vagy szándékosan modern) illusztrációkat létrehozni, vagy a szimbolikushoz, legyen az Órigenész értelmében inkább az Egyházra, vagy inkább az egyedi lélekre értelmezett.

b) Hasonló mondható a *megzenésítések*ről is, amelyek között van az *Énekek éneke* eredeti dallamát kereső (sőt azt 'rekonstruáló') éppúgy, mint ahhoz (vallásos vagy nem vallásos szándékkal) egy- vagy többszólamú vokális vagy kizárólag hangszeres feldolgozást rendelő.

c) Külön említést érdemelnek véleményem szerint az illusztrálás szándékán túlmenő *próza* vagy *zenei dramatizált változatok*, amelyek az *Énekek éneke* az előzőeknél tágabb interpretatív multimédiális kontextusba helyezik.

d) Megemlíthetőnek tartom végül az *Énekek éneke*nek – nem a létrejöttével kortárs – *intertextuális* kapcsolatait is (azaz nem azokat, amelyekre Othmar Keel az egyiptomi szerelmi dalokat említve utalt). Ezek közé sorolom mindenképp a misztikusok (elsősorban Avilai Szent Teréz és Keresztes Szent János) *Énekek éneke*-parafrazisait, ha ennek a terminusnak a használata ebben a kontextusban egyáltalán adekvátumnak tartható.

Mint ahogy mind a négy csoporthoz terjedelmes bibliográfiát lehetne/kellene csatolni, ettől itt eltekintek – annak reményében is, hogy a következőkben az egyes csoportoknak legalább olyan terjedelmű tanulmányt tudok szentelni, mint a verbális változatokra vonatkozóan e jelen írás.

3.4.4 Interpretációelméleti konklúzió

Ahogy a bevezetésben már utaltam rá, az *Énekek éneke*t a maga (formai és szemantikai) komplexitásában úgy ítélem önmagában véve is nagyon jelentős és érdekes szövegnek, hogy érdemesnek tartom azt egyúttal a különféle interpretációelméletek működőképessége próbakövének is tekinteni.¹

Ebben a tanulmányban a szemiotikai textológiának csupán a legáltalánosabb értelmezett 'szövegszemléletét' használtam fel interpretatív megjegyzéseim keretében – többre itt nem volt lehetőségem. Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy mind ami a verbális szöveg első- és másodfokú értelmező interpretációinak létrehozását, mind ami a multimédiális szövegeket illeti, a szemiotikai textológia koncepciója azokhoz az interpretációhoz szükséges kategóriákat és eszközöket is szolgáltatni kívánja. Mindkettőt többek között azért is, hogy felépítésében olyan kategóriákat használ, amelyek nem kötődnek sem médium-, sem nyelv-, szöveg- vagy kommunikációs-típusokhoz. (Bővebb információk forrásként ismételten Petőfi Benkes 1998-ra – utalok.)

Szeretném itt végül azt is kifejezést juttatni, hogy a szemiotikai textológiát sohasem tartottam – s ma sem tartom – sem az egyetlen, sem az elképzelhető legoptimálisabb (szöveg)elméleti keretnek. Meg vagyok azonban győződve arról, hogy bármely interpretációelméletnek, amely a szemiotikai textológia célkitűzésével azonos (vagy ahhoz nagyon közel álló) célkitűzést kíván követni, számolnia kell minidatokkal a tényezőkkel, amelyeket a szemiotikai textológia koncepciójának kialakításakor megpróbáltam (és próbálok folyamatosan) figyelembe venni.²

¹ A tanulmányban felhasznált bibliák: Biblia 5.0 1997, Biblia. Öszörvetségi és Újszövetségi Szemlélet 1976, Ó- és Újszövetségi Szemlélet és Nevelőgáta alapján 1997.

² Az *Énekek éneke*re vonatkozó idegen nyelvű irodalom: Cantico dei Cantici 1982, Das Hohelied Salomos 1996, Keel 1986, Lancellotti 1996, Murphy 1990, Neri 1976, Origene [Órigenész] 1976, Ravasi 1992, Schökel 1990, The Pontifical Biblical Commission 1993.

Az *Énekek éneke*re vonatkozó magyar nyelvű irodalom: Aisleitner 1932, *Énekek éneke* utolsó: Komoróczy Géza 1970, Funk 1940, Komoróczy 1972, Órigenész 1993 [ford., bev., bibl. és jegyz.: Pesthy Mónika], Somlyó 1990, Schwarz 1928.

³ Az általános elméleti kérdésekre vonatkozó szakirodalom a hivatkozottakon túl található még az alábbi kötetekben: Dobó-Petőfi szerk. m. a., Petőfi 1996, 1997, 1998, Petőfi-Békési szerk. 1991a, 1991b, 1992, Petőfi-Békési-Vass szerk. 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, m. a., Szikszánti-Nagy 1998.